

MUZEJSKI VJESNIK 15

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovac, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 15/1992

Godina XV

Urednički kolegij:

Ana Bobovec (Kutina), Miroslav Klemm (Varaždin), Slavica Moslavac (Kutina),
Marina Šimek (Varaždin)

Tehnički urednik:

Svenibor Pohajda

Korektura:

Zdenka Belić, Ana Bobovec

Nakladnik:

Muzej Moslavine u Kutini

Za nakladnika:

Slavica Moslavac

Priprema i tisak:

»Grata« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

kaštelom, dobili od kralja Vladislava biskup Toma Bakocs /Bakač/ i njegova braća.

Od 1511. g. porodica Bakocs mijenja ime u ERDÖDY. Oni će ostati vlasnici kutinskih posjeda i poslije protjerivanja Turaka. Od kraja 18. st. /1780. g./ vlasnici dijela kutinskih posjeda su i ugarska porodica SZECSEN /Sečen/, koja je s Erdödyima u rodbinskim vezama.

Početak ovog stoljeća obilježen je novim vlasnicima, to su braća AUSCH i IGNAC STEINER.

Od 14. st. pa do dolaska Turaka i pada Moslavine /1545. g./ u Kutini se nalazila crkva "Svih svetih", na mjestu dašanje župne crkve Snježne Gospe, sagrađene u 18. st., poznate i priznate po baroknim freskama i oltaru, a na zemlji zvanoj Crkvište, crkva Sv. Katarine iz 14. st.

Sjeverno od Kutine nalaze se ostaci Kutinca grada, neobična oblika, bogata komadima cigle, kame-
na, keramike, lijepa od koliba i debelih slojeva paljevine. U hrastiku Gaj prema Lonjskom polju nalaze se neznatni tragovi Erdődovskog grada Plovdina iz 16. st. a na zemljištu Marka Benčića zvanom Crkvište ili Crkovište opažaju se tragovi podzemnih grobnica /kripti/.

U bivšem Erdödyjevom ljetnom dvorcu, sagrađenom u 18. stoljeću, a nadograđenom krajem 19. st. danas se nalazi Muzej Moslavine u Kutini, osnovan 1960. g. koji prikuplja, čuva i prezentira javnosti kulturno blago iz prošlosti Moslavine.

Literatura

1. Josip Buturac, Kutina, uz 200 obljetnicu župne crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.
2. Josip Tropčić, Kutina, Zagreb 1986.
3. Josip Badalić, Moslavačke razglednice, Kutina 1979.
4. Kutina i okolica, biblioteka Male turističke monografije broj 46, Zagreb, 1980.
5. Dragutin Pasarić, Od legende do Petrokemije, Kutina, 1979.
6. Andrija Mutnjaković, Tercijarni grad, Revija, Osijek, 1988.
7. Historijski zbornik II, Zagreb, 1949.
8. Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 35, Zagreb, 1951.
9. Tomo Matić, Narodni život i običaji u Požeškoj županiji krajem 18. stoljeća, Zagreb, 1951.
10. Dušan Pribaković, Vjesnik vojnog muzeja JNA, broj 3, 1956.
11. Juraj Čuk, Zagrebačka županija oko 13. stoljeća, Velika župa Prigorje, 1942.
12. Mato Božičević, Vjesnik do llove i Česme, Garešnica, 1938.
13. Nikola Beković, Život Srba graničara, Beograd, 1986.
14. Josip Bosendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji, Zagreb, 1950.

Mladen Nadu, Muzej Prigorja Sesvete

NASELJA I SELA SESVETSKOG PRIGORJA U SREDNJEM VIJEKU (13 —15 stoljeće)

Prostor Sesvetskog prigorja u vremenskom razmaku od 13 — 15 stoljeća bio je dosta gusto naseljen zbog!: "izuzetno važne prometne vrijednosti", blizine srednjovjekovnog Gradeca i Kaptola, relativno plodnog tla. Sam naziv Sesvetsko prigorje ne postoji u "Geografiji Hrvatske" (Zagreb 1971 godine), već je domaći (lokalni) izraz, dok su granice toga područja katastarske i općinske međe nekadašnje općine Sesvete. U zemljopisnom smislu (granicama) ovo područje se nalazi u središnjoj Hrvatskoj, dok bi Sesvetsko prigorje bilo jedno od mnogih mikrorregija²: "Središnji dio Medvednice ima najizrazitije PRIGORJE I PODGORJE koje zaslužuje posebnu pažnju — ovakvi predjeli su najpitomiji i najviše naseljeni dijelovi čitave makroregije (Središnje Hrvatske)". Područje Sesvetskog prigorja možemo podijeliti na još pet manjih lokalnih cjelina³. Primjera radi, kao što mi ovo naše po-

dručje nazivamo Sesvetsko prigorje (ili samo Prigorje) tako postoji i Jaskansko prigorje⁴.

Sjeverna granica Sesvetskog prigorja je Medvednica⁵, koja se kao "magnus mons" naziva još 1221 godine u opisu međa posjeda "terra Cupuc et Widuse"⁶. U nižim predjelima, na obroncima Medvednice" nastao je obilan sloj tla bogat organskim sastojcima zbog truljenja biljnih dijelova⁷ na kojemu uspijeva hrast kitnjak koji se često javlja u srednjovjekovnim ispravama 13 i 14 stoljeća na ovome području prilikom reambulacije posjeda. Na višim predjelima Medvednice prevladava bukva ali ima graba i pitomog kestena. Južna granica Sesvetskog prigorja je rijeka Sava i aluvijalna (recentni aluvijal) nizina uz nju, vrlo pogodna za ratarstvo, dok su blagi obronci Medvednice idealan teren za uzgajanje vinove loze^{7a}. Istočna i zapadna granica su katastarske i općinske međe nekadašnje općine Sesvete⁸.

Najstarija drvena kuća u Sesvetama

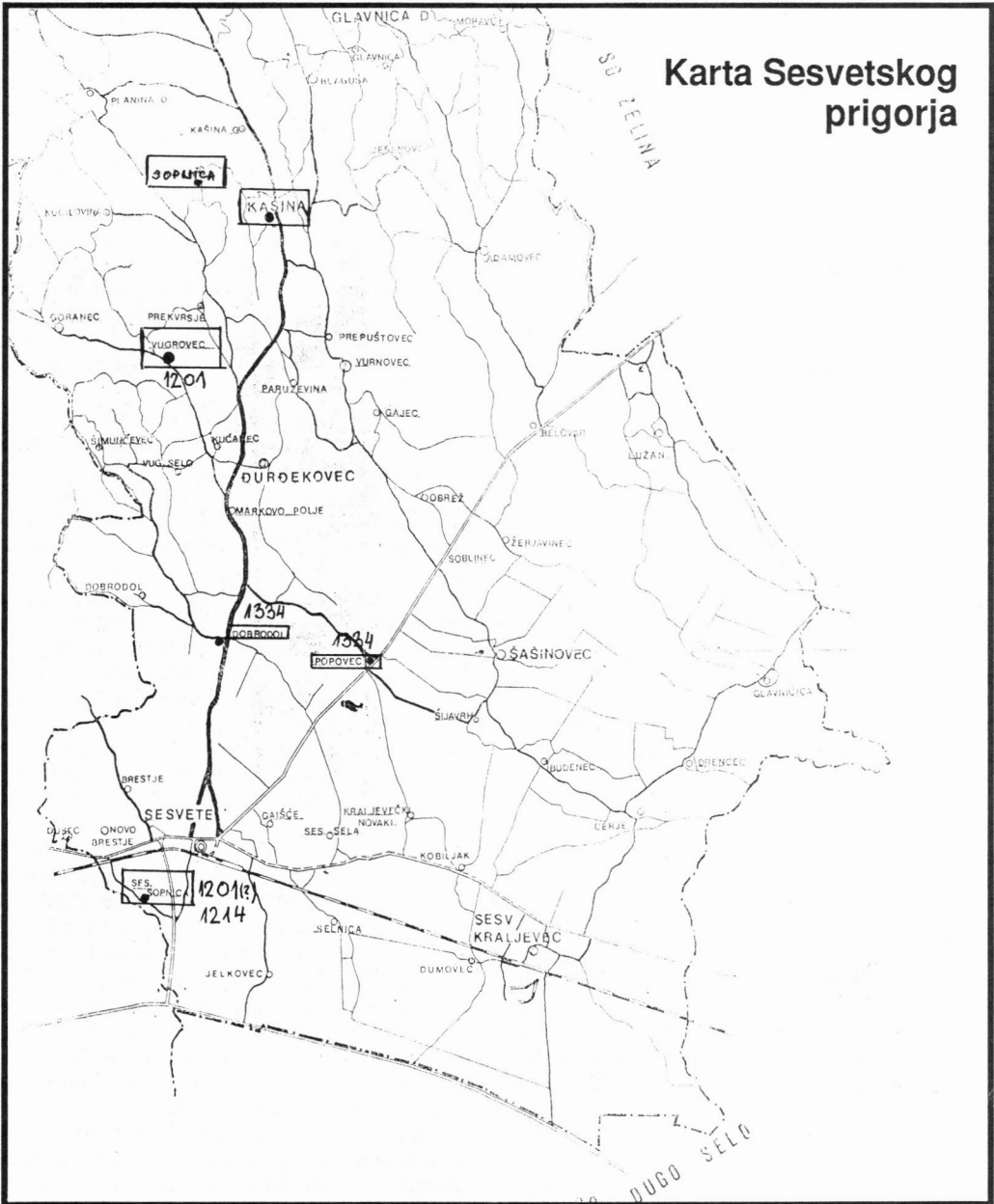
Kroz Sesevsko prigorje prolazi dio prirodnih prometnica "što su kroz dugu prošlost taj dio Hrvatske (Središnje Hrvatske — op. M. Nadu) učinile težištem gospodarskog i političkog razvoja cijele Hrvatske"⁹.

Ovim prirodnim pravcima (PANONSKI, PODRAVSKI, SJEVERNOPOSAVSKI)¹⁰ prolazile su u srednjem vijeku na ovome području dvije najvažnije prometnice toga vremena¹¹: "Magna strata ili Magna Via regis" i "Via exercituaie". Sa zapada, iz "Teutonije" dolazila je via regis do Zagreba i ovdje se račvala u tri smjera: jedan krak se odvaja i prelazi Savu kod Kraljevog broda,^{11a} drugi izbija na Savu kod prijelaza zvanog "transitus leprosorum" (prijelaz gubavaca — kod Ivanje Reke)¹², dok treći prolazi kraj Gradeca i Kaptola dalje na istok i negdje iza danjašnje zagrebačke Dubrave (?) opet se dijeli na dva smjera¹³: jedan smjer skreće prema jugoistoku, pored Sesveta i nastavlja dalje prema Čazmi, dok drugi isto tako produžuje na istok, preko Popovca na Zelinu i dalje. Druga važna prometnica, u smjeru sjever-jug, dolazi iz Hrvatskog Zagorja, prelazi Medvednicu kod Vrazilaza (današnji Laz), prolazi kroz Kašinu i Sesvete te prelazi Savu kod "prelaza gubavaca" i zatim nastavlja dalje u Posavinu i Pokuplje. To je "vojnička cesta" (Via exercituaie)^{13a}, dok drugi autori (N. Klaić) smatraju da je vojnička cesta¹⁴: "via exercituaie" ili, kako se ponekad zove, "via Colomanus regis" ona koja

ide od Koprivnice na Križevce, Zagreb i Topusko". F. Šišić također govori o^{14a}: "širokoj vojničkoj cesti između Koprivnice i Čazme koja se još naziva cesta kralja Kolomana (strata Colomana regis)". Zahvaljujući ovim prirodnim prometnicama naseljavanje na ovome području započelo je već početkom XII stoljeća. U administrativnom, gospodarskom, sudskom i vojnom pogledu ovo područje je bilo u sastavu Zagrebačke županije (u kasnijim periodima dolazi do promjena), dok je crkveno potpadalo pod Zagrebačku biskupiju¹⁵. Sela i naselja u Sesevskom prigorju smjestila su se na obroncima Medvednice, uskom brežuljkastom podbrđu, širokoj ravnici oko Save i uz dvije glavne prometnice toga vremena. Sva ta sela i naselja bila su u granicama posjeda crkvenih i svijetovnih vlastelinstva: Zagrebačkog biskupa, zagrebačkog Kaptola, plemićke porodice Aka (Ača), crkvenog reda templara, Gradeca. Isto tako na ovome prostoru svoja sela imaju i "Jobagiones castri zagrabiensis" (slobodnjaci zagrebačke utvrde koji su^{15a}: "najbrojniji sloj županijskog stanovništva sve do kraja XII stoljeća." U izvorima toga vremena upotrebljava se za posjed latinski termin: TERRA, PRAEDIUM, POSSESSIO¹⁶, dok se za selo uvijek upotrebljava na ovome području termin VILLA-u XV st. i PAGUS.

Zagrebačk biskup već 1201 godine ima u Sesevskom prigorju posjed Vugrovec¹⁷: "Item prima predie que UGRA dicitur...". Ovaj posjed

Karta Sesevetskog prigorja

je, izgleda, neko vrijeme bio vlasništvo zagrebačkog kaptola (pitanje je da li je Kaptol stvarno ušao u vlasništvo posjeda — op. M. Nadu) jer je biskup Stjepan II (oko 1225—1247) 1237 godine^{17a}: "priznao da bi Kaptolu trebalo vratiti posjede, Vugrovec i Zelinu, ali da su mu oba posjeda tako važna da ih zadržava, a kanonicima daje posjed Podgorje". Vjerovatno je u okviru posjeda bilo i selo (villa) Ugra, ali godine

1295—1303 pojavljuje se ovdje "Liberi nova villa nostra de UGRAI". Naime, biskup Mihajlo, za vrijeme dok je bio zagrebački biskup, dao je novim naseljenicima (hospites) na vugrovečkom posjedu (predii de Ugra?) uz vugrovečku tvrđavu ovakav status "slobodne varoši Vugrovec"¹⁸. U kasnijim izvorima, spominju se 1307 godine opet "liberi villa"^{18a}, dok se u izvoru iz 1453 govori o "cives de Ugra"

19. U XV stoljeću, godine 1487 opet u izvorima imamo "Wgra possessio"^{19a}. Ne želimo ulaziti u problematiku nastajanja slobodnih kraljevskih i velikaških "slobodnih varoši" (u ovom slučaju Vugrovca), ali možemo konstatirati da usprkos povlastica koje je biskup Mihajlo dao stanovnicima "Libere nove de Ugra" — prava slobodnih građana — Vugrovec nije prerastao u "slobodnu varoš" već je ostao selo unutar vugrovečkog posjeda zagrebačkog biskupa.

Zagrebački kaptol na području Sesvetsa ima ove posjede: "TERRA CASSINA cum BLA-GUSSA", "TERRA CASINA", TERRA COZOL-YN", "TERRA VLK"²⁰, a isto tako na području Sesvetskog prigorja nalazi se i dio posjeda zagrebačkog dekana Barana²¹. Granice posjeda "terra Casina" opisane su u ispravi kralja Andrije iz 1217 godine.²² U okviru toga posjeda nabrojena su četiri sela, od kojih tri su još danas na području Sesvetskog prigorja: Sesvete²³, Dobrodol i Popovec. Dobrodol se u "Statutima" iz 1334 spominje kao predium²⁴, isto tako i Popovec (predium Dobrodol, predium Popouch). Kao selo obadva se javljaju tek u 16 stoljeću^{24a}, kao "in Dobrodol tabellari...", i "Popowcz" possessio"²⁵. Ovaj hijatus vremenski ne znači da su ova sela prestala postojati (napuštena, razorena) to je problem daljnjih pomnijih istraživanja izvora kaptolskih i biskupskih posjeda. Međutim, na ovom posjedu nalazila su se još dva sela²⁶ "već krajem 12 stoljeća, koje izvori nazivaju sela Pete i Vete" Mi nećemo ulaziti u problematiku lociranja tih sela ili koja bi današnja sela u Prigorju bila ta sela Pete i Vete iz 12 stoljeća.²⁷

Dio posjeda zagrebačkog dekana Barana (on je za svoga života sve svoje posjede poklonio zagrebačkoj crkvi)²⁸ nalazio se je na području Sesvetskog prigorja. To je današnje selo Sesvetska Sopnica i njegova okolina. U izvorima se prvi puta javlja kao "SCEPNICHA" godine 1201, ali kao oznaka za izvor ili potok (?)²⁹. Ako pogledamo kartu-specijalku (1:25000)³⁰, vidjeti ćemo da kroz današnju Sopnicu Sesvetsku protiče potok Sopnica koji se ulijeva u Vugrov potok, a ovaj u Savu. Izvor iz 1214 godine, darovnica kojom Andrija II daruje zemlje, koje su prije imali u posjedu dva brata (terra fratrum Cehna et Weretk) opisuje nam granice toga posjeda³¹: "Prima igitur a VILLA SCEPNICHA, PREDII eiusdem Baran decani,..., ac per eandem aquam ZOWA revertitur ad supradictum VILLAM SCEPNICAM unde prima meta processerat". Iz ovoga možemo već točnije locirati današnju Sopnicu (Sesvetsku), jer izvor spominje Savu, selo (vila) u okviru prediuma

(posjeda) Barana. Ovo smo naveli zbog toga, jer u blizini Kašine postoji selo Sopnica (Kašinska). Čini mi se, da je G. Heller u svome djelu "Comitatus Zagrabienensis" (Band 11/2-München 1980) kada spominje najstariji izvor o postojanju Kašinske Sopnice i navodi 1214 godinu (CD-III-129), načinio pogrešku. To je darovnica kralja Andrije dekanu Baranu, tu se spominje "villa Scepnicha" ali i njene granice, od kojih je jedna rijeka Sava³². Izvori koji spominju u kasnijim periodima Kašinsku Sopnicu nigdje ne spominju rijeku Savu, dok ju točno locira izvor iz 1297 godine³³ "Sepniza in comitatu de Vgra", koji nikada nije imao niti jednu svoju granicu na Savi. Slijedeći izvor spominje opet Sesv. Sopnicu kao "terra" — to je darovnica kojom Andrija II potvrđuje sve do tada stečene zemljišne posjede (darovanjem ili kupnjom) zagrebačke crkve³⁴. Između ostalih posjeda tu se spominje i Baranov posjed (koji je već vlasništvo zagrebačke crkve) i u nabranjanju se spominje: "... terra quas Baran decanus, ... SCEPNICA, Brest... Izvor iz 1271 godine³⁵ ukazuje nam još dvije granice ovoga posjeda iz 1214 godine: SCEPCHINE Lonca TERRA inter ZAWA et fluvius Scepnichina". Prostor je između Save i potoka Sopnice, spominje se kao posjed isto kao u izvoru iz 1287: "Scepniche terra"³⁶. Godine 1328 Karlo Robert je opet potvrdio zagrebačkoj crkvi sve do tada kupljene ili darovane posjede i u odjeljku gdje se spominju Baranovi posjedi točno se određuje lokacija današnje Sesvetske Sopnice³⁷: "SCEPNICHE apud ecclesiam OMNIUM SANCTORUM". Ovaj izvor nam definitivno potvrđuje da je ona "Scepnicha" iz 1214 godine današnja Sesvetska Sopnica, ali je i izvor za određivanje godine sela Sesvete i sesvetske crkve. Sesvetska Sopnica se još javlja 1334 godine samo kao "Zepnicha"³⁸, kao pridjev nekog osobnog imena 1366 "de Sebnycha"³⁹, dok se u XV stoljeću javlja u izvoru opet kao "Zepnicza possessio"⁴⁰ Povijest srednjovjekovnog sela Sesvetska Sopnica možemo pratiti u izvorima do današnjeg dana. Da li je selo dobilo ime po potoku, ili je posjed obvio ime po selu i obrnuto — ostavljamo kao otvoreno pitanje.

Ostaje nam još dosta sela i naselja, posjeda u Sesvetskom prigorju koja ćemo obraditi drugom prilikom.

BILJEŠKE

- 1) Geografija Hrvatske, Središnja Hrvatske, knjiga 1, Zagreb 1971 (u daljnjem tekstu GH) strana 31
- 2) GH, str. 36
- 3) KAJ, časopis za kulturu i prosvjetu, br. 6, Zagreb 1971

- članak F. Šatovića, *Sesvetsko prigorje*, str. 81
- 4) I. Kokot, *Jaskansko Prigorje i Prigorci*, u knjizi "Kato-
lička župa Petrovina i svetište Majke Božje Volavje",
Petrovina 1991, str. 57
 - 5) L. Dobronić, "RAD" (JAZU) br. 286, Zagreb 1952, str.
226-227 (u daljem tekstu Rad br...) ili R. Gajer, Radovi
11, Sveučilište u Zagrebu — institut za hrvatsku povij-
est, Zagreb 1978 (u daljnjem tekstu Radovi 11...) str.
7.
 - 6) R. Gajer, Radovi 11, str. 8
 - 7) GH, str. 78
 - 7a) I. K. Tkalčić, *MONUMENTA HISTORICA EPISCOPA-
TUS ZAGRABIENSIS, STATUTA CAPITULI ZAGRA-
BIENSIS, saec XIV, 1874* (u daljnjem tekstu MEZ-II)
str. 23, 72 ili R. Gajer, Radovi 11, str. 17—20
 - 8) *Muzejski vjesnik SZH*, br 14, god. 1991, članak M.
Nadu, *Sesvete u srednjem vijeku (14—15 stoljeće)* str.
74
 - 9) GH, str. 31.
 - 10) GH, str. 31.
 - 11) R. Gajer, Radovi 11, str 11
 - 12) R. Gajer, Radovi 11, str 12
 - 13) R. Gajer, Radovi 11, str 13
 - 13a) R. Gajer, Radovi 11, str 13—14
 - 14) N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Za-
greb 1978*, str. 262—263 (u daljnjem tekstu PH)
 - 14a) F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb
1971, str. 177
 - 15) N. Klaić, PH, str. 265—271
 - 15a) N. Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb 1982, str
39 (u daljnjem tekstu Zagreb,...)
 - 16) R. Gajer, Radovi 11, str. 14—15, a o tumačenju tih
termina vidi još: Z. Herak, *Grada za financijsko-pravni
rječnik feudalne epohe Hrvatske*, tom II, Zagreb 1956,
str. 288—291, 504 ili V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski
pravno-povijesni rječnik*, Zagreb 1908—1922, str. 69
 - 17) L. Dobronić, "RAD" br. 283, Zagreb 1951, str. 253 ili
*Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et
Slavoniae* (Smičklas, Laszowski, Kostrenčić) II-XVI,
1904—76, (u daljnjem tekstu CD) CD-III-8
 - 17a) N. Klaić, Zagreb, str. 308
 - 18) N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest 1102-1526*, Za-
greb 1972, str. 173
 - 18a) ili N. Klaić, Zagreb, str. 323 CD-VIII-153
 - 19) *Zbornik Historijskog arhiva JAZU*, III, 1954, strana
580.
 - 19a) I. K. Tkalčić, *Monumenta historica liberae regiae civit-
atis Zagrabiae II*, 1898—1975 (u daljnjem tekstu
MHCZg) MHCZg-II-436
 - 20) R. Gajer, Radovi 11, str. 36, 50, 51.
 - 21) O posjedu dekana Barana pisali su:
R. Gajer, Radovi 11, str 34—36
M. Stanisavljević, *Baranove zemlje*, VAD-XI-1945,
strana 81—90.
Lj. Ivančan, *Baran*, zagrebački kanoinik god. 1193,
Stari i Novi Zagreb I, Zagreb 1925, br. 6, str. 164—
166
Lj. Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima 1193—
1945*, rukopis u arhivu Kaptola
N. Klaić, Zagreb, str 403
L. Dobronić, Rad br. 286, str. 203
 - 22) L. Dobronić, Rad, br. 286, str. 192 ili R. Gajer, Radovi
11, str. 36
 - 23) *MV SZH*, br. 14, 1991, str. 74—76
 - 24) R. Gajer, Radovi 11, str. 37 ili L. Dobronić, Rad br.
286, str. 232
 - 24a) I. J. Adamček — I. Kampuš, *Popisi i obračuni poreza
u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Zagreb 1976, str. 393
 - 25) *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridional-
ium*, Zgb 1863, (u daljnjem tekstu MHS1) MHSL-XL-
37
 - 26) MEZ-I-121 (Kaptol zagrebački daje Kukmanu i Andriji
za Donju Kašinu posjed Martina, sina Norkova — 19
travanj 1295 godine)
 - 27) *Problemikom lociranja tih sela bavili su se:*
L. Dobronić, Rad br. 286, str. 194
J. Čuk, *Povijest grada Zagreba do godine 1350*,
Garešnica 1932, str. 74—77
J. Čuk, *Zagrebačka županija oko XIII stoljeća*, Zagreb
1942, str. 66—67
M. Stanisavljević, *Baranove zemlje*, str. 83
R. Gajer, Radovi 11, str. 37
 - 28) Lj. Ivančan, *Baran*, zagrebački kanoinik god 1193, str.
165—166.
 - 29) CD-III-8
 - 30) *Karta-specijalka 1:25000*, izdanje Vojnogeoografskog
instituta, izrađena na osnovi reambulacije iz 1930, do-
punjena 1955, list 50, Zagreb 2
 - 31) M. Stanisavljević, *Baranove zemlje*, str. 86, ili CD-III-
129
 - 32) M. Stanisavljević, *Dekan Baran*, str. 86, (vidi opis
granica posjeda)
 - 33) CD-VII-263
 - 34) CD-III-154
 - 35) CD-V-603
 - 36) CD-VI-578
 - 37) *MV SZH*, br. 14, god 1991, str. 74 — 76 ili CD-IX-406
 - 38) CD-X-181
 - 39) CD-XIII-513
 - 40) *Acta Capituli Antiqua /fasc. 87/5*

Antun Stišćak, Muzej grada Koprivnice

NAGOVJEŠTAJ DEMOKRACIJE KROZ IZBORNI POSTUPAK

"Upisujemo se svi u Narodnu frontu, da si omogućimo učestovanje na izborima! Upisom u NF-u i učestovanje u izborima jačamo patriotsku svijest, jedinstvo naših naroda, odajemo ljubav prema našoj NF-i ičvrstom političkom predstavniku naših naroda u NOB i danas u izgradnji. Biti član NF-e, ponos je svakog člana naše narodne zajednice!"¹⁾ Ako bi htjeli poetski prokomentirati ovaj poziv²⁾ rekli bismo kakó to gordo zvuči. Pred nama je "OGLAS" u kojem

je dan PRAVILNIK o izboru organa Narodne Fronte Hrvatske. U svakom izbornom progla-
su, pa i u ovom stranka koja ga izdaje na vidlj-
jiv i zvučan način poziva birače, svoje pripad-
nike. Princip je dakle isti dok je sve drugo
pitanje nijansiranja i nijanse. Poslije svakih iz-
bora³⁾, ma kakovi oni bili sređuju se statistički
podaci koji se, naravno koriste u narednom
periodu i vremenima. Autor ovoga članka sta-
vio si je u zadatak⁴⁾ da na znanstveni kritičko-